

РОЗДІЛ 10. СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.961.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.45>

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НОТАРІУСА ЗА ПОРУШЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

Білокурська О.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
<https://orcid.org/0000-0003-1005-2165>
o.biloskurska@chnu.edu.ua

Федорчук М.Д.,
асистент кафедри публічного права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
<https://orcid.org/0000-0002-5578-2447>
m.fedorchuk@chnu.edu.ua

Білокурська О.В., Федорчук М.Д. Юридична відповідальність нотаріуса за порушення нотаріальної таємниці в Україні.

Стаття присвячена дослідженню питання щодо нотаріальної таємниці, яка є невід'ємною складовою діяльності нотаріуса та розгляду питань щодо відповідальності нотаріуса за порушення нотаріальної таємниці. Проаналізовані теоретичні, законодавчі та практично-прикладні аспекти нотаріальної таємниці та її правозастосування. Авторами статті відзначено, що відповідно до чинного законодавства України, нотаріус повинен нести юридичну відповідальність за порушення нотаріальної таємниці. Однак, відсутність чіткого визначення критеріїв порушення нотаріальної таємниці та чіткої регламентації на законодавчому рівні відповідальності за такі порушення ускладнюють практику притягнення до відповідальності нотаріуса за порушення нотаріальної таємниці. Анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю відноситься до виняткових випадків встановлення відповідальності нотаріуса за порушення нотаріальної таємниці. Наголошується, що якщо особа надала згоду на поширення інформації про вчиненні нотаріальної дії, то у такому разі це не може бути підставою для анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, підтвердженням чого слугує наявність постанови Верховного Суду. Проте, при нанесенні значної шкоди правам та інтересам фізичних, юридичних осіб або державі видається необхідним застосування більш суворих негайних заходів до нотаріуса для забезпечення прав інших осіб та відновлення довіри до професії нотаріуса. Автори приходять до висновку, що за порушення таємниці вчинення нотаріальних дій, нотаріус повинен нести адміністративну, а в окремих випадках і кримінальну відповідальність, оскільки існуюча відповідальність не включає в себе покарання за завдання шкоди іншим особам, у тому числі за розголошення відомостей, що становлять нотаріальну таємницю. Такого роду порушення може завдати значної шкоди іншим особам, зокрема, порушити їх конституційне право на приватність, конфіденційність. Окрім того, норми адміністративної та кримінальної відповідальності повинні бути конструктивно побудовані та встановлені на законодавчому рівні, визначені органи адміністративної та кримінальної юрисдикції для забезпечення прозорості та чіткості процедур застосування відповідних санкцій, передбачених законодавством, враховуючи ступінь завданої шкоди.

Ключові слова: нотаріальна таємниця, нотаріус, юридична відповідальність, професійна таємниця, нотаріальна діяльність, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність, захист прав людини.

Biloskurska O., Fedorchuk M. Legal liability of the notary for violation of notarial secrecy in Ukraine.

The article is devoted to the investigation of the issue of notarial secrecy as an integral part of the notary's activity, and consideration of the problems of the notary's liability for violation of notarial secrecy. Theoretical, legislative, and practical aspects of notarial secrecy and its enforcement are analyzed. The authors of the article noted that according to the current legislation of Ukraine, a notary must bear legal responsibility for the violation of notarial secrecy. However, the lack of a clear definition of the criteria for violation of notarial secrecy and precise regulation at the legislative level of responsibility for such violations complicates the practice of prosecuting a notary public for violation of notarial secrecy. Cancellation of the certificate of the right to engage in notarial activity refers to exceptional cases of establishing the notary's liability for breach of notarial secrecy. It is emphasized that if a person has given consent to the dissemination of information about the performance of a notarial act, then this cannot be a reason for annulment of the certificate of the right to engage in notarial activity, which is confirmed by the presence of the Supreme Court's decision. However, in case of significant damage to the rights and interests of individuals, legal entities, or the state, it seems necessary to apply stricter immediate measures to the notary to ensure the rights of other persons and restore trust in the profession. The authors come to the conclusion that for violating the secrecy of notarial acts, the notary must bear administrative and, in some cases, criminal liability, since the existing liability does not include punishment for causing harm to other persons, including for disclosing information constituting notarial secrecy. This kind of violation can cause significant harm to other persons, in particular, violate their constitutional right to privacy and confidentiality. In addition, the norms of administrative and criminal liability should be constructively constructed and established at the legislative level, the bodies of administrative and criminal jurisdiction should be defined to ensure transparency and clarity of the procedures for the application of appropriate sanctions provided for by law, taking into account the degree of damage caused.

Key words: notarial secret, notary, legal responsibility, professional secret, notarial activity, annulment of the certificate of the right to engage in notarial activity, administrative responsibility, criminal liability, protection of human rights.

Постановка проблеми. Принцип нотаріальної таємниці є одним з основних принципів нотаріальної діяльності, який гарантує збереження конфіденційності інформації, яка отримується під час виконання нотаріальних функцій. Проте, не дивлячись на важливість цього принципу, законодавство про нотаріальну діяльність не передбачає жодних механізмів відповідальності за порушення нотаріальної таємниці нотаріусами, що може призвести до непередбачуваних наслідків для сторін.

З метою забезпечення ефективного захисту нотаріальної таємниці необхідно внести зміни до законодавства, які передбачатимуть відповідальність нотаріуса за порушення нотаріальної таємниці. Такі зміни мають стати додатковим інструментом впливу на нотаріусів та мають сприяти забезпеченню більш ефективного захисту конфіденційної інформації та підвищити довіру до сфери нотаріату в цілому в суспільстві.

Стан опрацювання проблематики. Теоретичні та методологічні аспекти, присвячені проблемам нотаріальної таємниці, висвітлювали у своїх працях Н. Денисяк, Ю. Желіховська, Д. Журавльов, О. Коротюк, Е. Крістева, Т. Лавренчук, С. Маляренко, В. Марченко, О. Остапенко, В. Парасюк, С. Фурса, Є. Фурса, К. Чижмарь та інші. Існують і окремі поодинокі наукові праці, що заклали основи для вирішення наукового завдання утворення конституційного підґрунтя для подальшого удосконалення правової регламентації нотаріальної таємниці в Україні, як вагомого принципу нотаріальної діяльності – дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук К. Чижмарь: «Інститут нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина» [1] та дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук К. Гарбуз: «Правове регулювання діяльності нотаріату, як суб'єкта захисту конституційних прав» [2]. Окрім того, особливу увагу дослідженню питань юридичної відповідальності нотаріуса в Україні приділили такі науковці, як О. Висеканцев, І. Гаєвський, Н. Денисяк, Л. Ладіна, О. Нелін, О. Поповченко, І. Святецька, С. Хімченко та інші. Не применшуючи ваги наукового доробку кожного науковця у дослідження проблем юридичної відповідальності нотаріуса зауважимо, що окремі питання ще не отримали свого належного ґрунтового опрацювання. Загалом, основна увага науковців зосереджена здебільшого на теоретичних аспектах юридичної відповідальності нотаріуса в цілому або на деталізації юридичної відповідальності нотаріуса за порушення вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу в Україні. Разом з тим, потребують більш детального

вивчення та аналізу питання, що торкаються особливостей юридичної відповідальності нотаріуса за порушення нотаріальної таємниці в Україні.

Метою статті є комплексний аналіз основ правової регламентації інституту юридичної відповідальності нотаріуса за порушення нотаріальної таємниці в Україні.

Вклад основного матеріалу. В процесі своєї діяльності нотаріус стає носієм значної частини інформації, яка торкається як особистого життя клієнта так і його майнового стану. Володіння нотаріусом інформації конфіденційного характеру є невід'ємною складовою його діяльності, без знання якої він не може на професійному рівні виконувати свої повноваження. Іншими словами, нотаріальна таємниця є різновидом професійної таємниці, оскільки відомості, що виступають предметом професійної таємниці набуваються нотаріусом у зв'язку з його професійною діяльністю і їх розголошення обмежується відповідним нормативно-правовим актом.

Згідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про нотаріат» «нотаріальна таємниця – це об'єм відомостей, що були одержані під час здійснення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу та її майно, а також особисті майнові, немайнові права і обов'язки тощо» [3]. М. Долинська розглядає нотаріальну таємницю у двох аспектах: як таємницю особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії та таємницю нотаріуса, як фахівця [4, с. 168]. К. Чижмарь звертає увагу, що «інформація, для того, щоб бути визнаною об'єктом правової охорони як нотаріальна таємниця повинна бути пов'язаною з особою, яка звернулася до нотаріуса, її майном; не повинно бути обмежень в законодавстві щодо можливості віднесення такої інформації до нотаріальної таємниці; така інформація не повинна законодавством відноситися до загальнодоступної; обізнаність нотаріуса з інформацією такого характеру є результатом його професійної діяльності» [5, с. 64]. Ми погоджуємося з думкою Я. Панталієнко про те, що «оскільки визначити сукупність всіх відомостей, що були одержані нотаріусом під час здійснення своїх професійних обов'язків є неможливим, тоді доцільно зазначити у законі, що предметом нотаріальної таємниці виступають будь-які відомості, з якими ознайомився нотаріус в процесі виконання функцій, покладених на нього законодавством» [6, с. 364].

У ст. 5 Закону України «Про нотаріат» закріплений обов'язок нотаріуса зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій [3]. Кодекс «Етика та правила організації нотаріату» у ст. 48 передбачає, що «нотаріус має обов'язок зберігати професійну таємницю та конфіденційність з метою забезпечення суспільного блага та суспільної користі [7]. Одним із принципів професійної етики нотаріуса, який закріплений у Правилах професійної етики нотаріусів України є принцип нотаріальної таємниці та конфіденційності [8].

В контексті дослідження обов'язку додержання принципу нотаріальної таємниці, важливим є питання відповідальності за порушення цього принципу. Так, ст. 8 Закону України регламентує, що «особи, винні в порушенні нотаріальної таємниці, несуть відповідальність у порядку, встановленому законом». Проте безпосередньо в Законі не деталізуються підстави та порядок притягнення нотаріуса до юридичної відповідальності за порушення нотаріальної таємниці. В науковій літературі правильно зазначається: «відсутність норм права, які передбачають санкції за порушення, означає відсутність встановленого виду і міри втрат, що повинна зазнати винна особа, що унеможливує її покарання» [9, с. 101]. У практичній площині існують окремі випадки, коли факт порушення встановлений в судовому засіданні та вважається доведеним, а притягнути нотаріуса до відповідальності неможливо через відсутність необхідної законодавчої норми.

В чинному українському законодавстві відсутній і спеціальний нормативно-правовий акт, який окремим врегулював б питання юридичної відповідальності нотаріуса. З огляду на це, на нашу думку, відсутність систематизованої деталізації підстав та процедури притягнення нотаріуса до юридичної відповідальності у Законі України «Про нотаріат» є певною прогалиною та потребує подальшого законодавчого вдосконалення.

Нотаріальна таємниця виникає у вигляді відносин між особами щодо забезпечення конституційних прав та законних інтересів конкретної особи чи групи осіб. На законодавчому рівні правова охорона нотаріальної таємниці забезпечується шляхом встановлення відповідних обов'язків щодо дотримання такої таємниці. Хочемо звернути увагу, що в ст. 8 Закону України «Про нотаріат» передбачено перелік уповноважених органів, на письмову вимогу яких надається інформація, що становить зміст нотаріальної таємниці – це «суд, органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, прокуратура, органи досудового розслідування, органи доходів і зборів, органи Пенсійного фонду України, державний виконавець, приватний виконавець за виконавчим провадженням» [3]. Тому, перш ніж надати відомості, що складають зміст нотаріальної таємниці необхідно з'ясувати наступне: чи мав право

орган на подання такого письмового звернення і чи є така вимога обґрунтованою та належним чином оформленою.

В свою чергу, нотаріус, який розголосив відомості, що склали предмет нотаріальної таємниці повинен нести відповідальність у вигляді анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про нотаріат», серед підстав для анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю є порушення нотаріусом нотаріальної таємниці. Таке рішення може бути прийняте Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату на підставі подання Міністерства юстиції України, його територіальних органів.

Хочемо звернути увагу на такий вагомий факт, як те, що якщо особа надала згоду на поширення інформації про вчиненні нотаріальної дії, то у такому разі це не може бути підставою для анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Про це йдеться, зокрема, у постанові Верховного Суду від 22.07.2020 по справі № 826/11673/17. Так, позивачем подано до Головного територіального управління юстиції міста Києва скаргу щодо протиправних дій приватного нотаріуса Київського нотаріального округу, в якій вказано на те, що нотаріусом, в порушення ст. 8 Закону України «Про нотаріат», розголошено нотаріальну таємницю. Проте, в ході дослідження обставин справи, з'ясовано та підтверджено матеріалами справи, що пояснення щодо правочинів, посвідчених позивачем та іншими особами, яких стосувалася нотаріальна дія, як органу досудового слідства, так і іншим особам, надано після отримання відповідних згод від останніх [10]. В окремих випадках анулювання свідоцтва пов'язується із застосуванням до нотаріуса кримінальної відповідальності, оскільки однією з підстав анулювання такого свідоцтва згідно ст. 12 Закону України «Про нотаріат» є винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, який набрав законної сили [3].

Окрім науковці притримуються думки, що факт анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю ототожнюється із звільненням, оскільки характеризується подібними юридичними наслідками [9, с. 104]. «Анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю відноситься до дисциплінарних стягнень... І хоча нотаріус (як державний, так і приватний) не знаходиться у трудових відносинах безпосередньо з Міністерством юстиції, останнє є органом, уповноваженим накладати на нотаріуса дисциплінарні стягнення. Таким чином, анулювання свідоцтва є саме видом дисциплінарного стягнення, що застосовується Міністерством юстиції України на підставі норм ст. 12 Закону України «Про нотаріат» [9, с. 105–107]. Таке твердження, на нашу думку, є дискусійним, оскільки нотаріус не є підлеглою особою у трудових відносинах з Міністерством юстиції України.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на той факт, що анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю відноситься до виняткових випадків встановлення відповідальності нотаріуса за порушення нотаріальної таємниці. Проте, при нанесенні значної шкоди правам та інтересам фізичних, юридичних осіб або державі видається необхідним застосування більш суворих негайних заходів до нотаріуса для забезпечення прав інших осіб та відновлення довіри до професії нотаріуса.

Звертаємо увагу, що положення ст. 172⁸ Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає адміністративну відповідальність у вигляді штрафу за «незаконне розголошення або використання в інший спосіб особою у своїх інтересах інформації, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових повноважень» [11]. Разом з тим, в примітці до статті подається конкретизація стосовно осіб, що можуть бути суб'єктами зазначених правопорушень, з посиланням на п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», серед яких не згадується нотаріус. Звідси можна зробити висновок тоді, що нотаріус не виступає суб'єктом правопорушення згідно норм ст. 172⁸ КУпАП.

Видається правильним, що за порушення таємниці вчинення нотаріальних дій, нотаріус повинен нести адміністративну, а в окремих випадках і кримінальну відповідальність, оскільки існуюча відповідальність не включає в себе покарання за завдання шкоди іншим особам, у тому числі за розголошення відомостей, що становлять нотаріальну таємницю. Такого роду порушення може завдати значної шкоди іншим особам, зокрема, порушити їх конституційне право на приватність, конфіденційність тощо. Окрім того, норми адміністративної та кримінальної відповідальності повинні бути конструктивно побудовані та встановлені на законодавчому рівні, визначені органи адміністративної та кримінальної юрисдикції для забезпечення прозорості та чіткості процедур застосування відповідних санкцій, передбачених законодавством.

Зауважимо, що нотаріус визнається суб'єктом кримінального правопорушення, яке передбачено ст. 232¹ Кримінального кодексу України – «Незаконне використання інсайдерської інформації» [12]. Щоправда дана стаття регулює питання незаконного використання інсайдерської інформації, і метою

даної статті є захист матеріальних інтересів емітента цінних паперів. Тобто, у разі вчинення нотаріусом діяння, що містить ознаки даного кримінального правопорушення і має місце порушення нотаріальної таємниці, то кримінальну відповідальність нотаріус може нести саме за незаконне використання інсайдерської інформації. Таким чином, ст. 232¹ Кримінального кодексу України забезпечує захист конкретного виду інформації та не передбачає кримінальне покарання за порушення нотаріальної таємниці.

Хочемо звернути увагу, що відсутність закріплення на законодавчому рівні кримінальної відповідальності за порушення нотаріальної таємниці може створювати прогалини в забезпеченні надійності таємності нотаріальних дій та порушувати права правомочних суб'єктів на захист їх особистої інформації, що тягне за собою порушення положень ч. 2 ст. 32 Конституції України – «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини».

Ю. Орзїх зауважує, що «чисельними є факти запитування та спроб витребування в нотаріусів інформації, оригіналів, копій та дублікатів документів банківськими установами, які виступають як кредитори померлих боржників. Так, посилаючись на ст.ст. 1281, 1282 Цивільного кодексу України [13], банківські установи вимагають від нотаріусів, зокрема, надання інформації про спадкоємців померлого, що є нотаріальною таємницею та, в тому числі, містить персональні дані. При цьому варто звернути увагу на те, що вказані статті Цивільного кодексу України не містять обов'язку нотаріуса розголошувати таку інформацію, що може призвести до порушення нотаріусом обов'язку зберігати нотаріальну таємницю» [14, с. 165].

Висновки. Отже, узагальнюючи вищевикладене зазначимо, що необхідно розглядати нотаріальну таємницю як невід'ємну частину нотаріальної діяльності, яка гарантує збереження конфіденційності інформації та має за мету захист інтересів сторін і забезпечення їх правової безпеки.

Загалом, факт існування інституту нотаріальної таємниці слугує гарантією нотаріальної діяльності для нотаріуса, оскільки стає перешкодою для втручання з боку третіх осіб у професійну діяльність нотаріуса, і одночасно є одним з найуразливіших складових в діяльності нотаріату, як суб'єкта захисту прав людини. Це пояснюється існуючою прогалиною в нормах чинного законодавства щодо прямої вказівки на можливість застосування адміністративної чи кримінальної відповідальності за розголошення відомостей, що становлять предмет нотаріальної таємниці.

Видається доцільним з метою попередження здійснення порушень нотаріальної таємниці та захисту прав людини на рівні законодавства передбачити норми юридичної відповідальності за порушення нотаріальної таємниці нотаріусом шляхом встановлення кримінальної та адміністративної відповідальності, враховуючи ступінь завданої шкоди. Окрім того, вбачається необхідним внесення змін і доповнень до чинного законодавства та встановлення юридичної відповідальності і щодо інших правозобов'язаних суб'єктів окрім нотаріусів, оскільки шкода, яка завдана клієнту неправомірним використанням відомостей, що являються нотаріальною таємницею не є залежною від суб'єкта порушення.

Список використаних джерел:

1. Чижмарь К.І. Інститут нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина. Дис. д-ра юрид. наук: 12.00.02. конституційне право. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. 350 с.
2. Гарбуз К.С. Правове регулювання діяльності нотаріату як суб'єкта захисту конституційних прав: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук зі спец. 12.00.02. конституційне право. Ужгород, 2021. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/35550> (дата звернення 10.05.2023).
3. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993р. № 3425-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення 10.05.2023).
4. Долинська М.С. Нотаріат : підручник. Львів : Ліґа-Прес, 2018. 398 с.
5. Чижмарь К.І. Гарантії нотаріальної діяльності: деякі питання теорії та практики. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 4 С. 61–65.
6. Панталієнко Я.П. Нотаріальна таємниця – одне із загальних правил вчинення нотаріальних дій. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 44. С. 363–368.

7. Deontology and Rules of Organization for Notariats. URL: https://www.uinl.org/en_GB/organizacion-de-la-funcion. (дата звернення 10.05.2023)
8. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України : Наказ Міністерства юстиції України від 07.06.2021 № 2039/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0759-21#Text> (дата звернення 10.05.2023).
9. Журавльов Д.В., Коротюк О.В., Чижмарь К.І. Правова охорона нотаріальної таємниці: монографія. К.: ОВК, 2017. 190 с.
10. Постанова Верховного Суду від 22.07.2020 у справі № 826/11673/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90519463?fbclid=IwAR0aaMau6IeRSsv8CzvMB6wxMwyFwRiXybuwGXYSTT41pEYIN3uxckKpZ9A> (дата звернення 10.05.2023).
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1850> (дата звернення 10.05.2023).
12. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 10.05.2023).
13. Цивільний кодекс України: від 16.01.2013 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15> (дата звернення 10.05.2023).
14. Орзіх Ю.Г. Нотаріальна таємниця і проблеми її правозастосування: міфи та реальність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Серія Право. Випуск 59. Том 1. С. 162–166.